

prikazi i recenzije

Domagoj TOMAS, **Apostolska administratura za sjevernu Slavoniju i Baranju (1923. – 1972.)**, Biblioteka Diacovensia, Đakovo – Osijek, 2018., 246 str.

Knjiga »Apostolska administratura za sjevernu Slavoniju i Baranju (1923. – 1972.)« autora dr. sc. Domagoja Tomasa s Filozofskog fakulteta u Osijeku objavljena je u suizdavaštvu Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Đakovu i Filozofskoga fakulteta u Osijeku u sklopu Biblioteke Diacovensia. Riječ je o prvoj opsežnijoj znanstvenoj studiji u kojoj se opisuje nastanak, položaj, utjecaj, važnost i pripajanje Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju tadašnjoj Đakovačkoj ili bosanskoj i srijemskoj biskupiji, odnosno današnjoj Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji.

Knjiga se bavi pitanjem uspostave, položaja, djelovanja te pripojenja Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju Đakovačkoj ili bosanskoj i srijemskoj biskupiji, kao jednim takvim slučajem na prostoru današnje Republike Hrvatske nakon Trianonskog ugovora 1920. godine. Autor kritički pristupa obradi dostupnog arhivskog gradiva, objavljenih izvora, novina, časopisa i drugih periodičkih publikacija te dosadašnjih historiografskih doprinosa. Putem navedene građe nastoji utvrditi početna nastojanja Svete Stolice u pogledu crkvenoadministrativne pripadnosti Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i južnu Baranju, odnosno određenja sudbine njezine pripadnosti kao budućeg dijela Đakovačke ili bosanske i srijemske biskupije. Isto tako u knjizi se raščlanjuje i podjela Apostolske administrature na dva dijela tijekom Drugoga svjetskog rata, s dodjelom uprave baranjskoga dijela pečuškom biskupu, kao mogući dodatni motiv ili povod za odstupanje Antuna Akšamovića s mjesta đakovačkog biskupa. Također knjiga analizira i potpuni prekid diplomatskih odnosa između Svete Stolice i komunističke Jugoslavije (1952. – 1966.) kao uzrok odugovlačenja i otežavanja mogućnosti donošenja rješenja o pripajanju Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju Đakovačkoj ili bosanskoj i srijemskoj biskupiji.

U tome je radu ponajprije iznesena analiza uspostave, djelovanja, te konačnog pripojenja Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju tadašnjoj Đakovačkoj ili bosanskoj i srijemskoj biskupiji, današnjoj Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Kao institucija Katoličke crkve apostolska administratura na navedenom području djelovala je gotovo punih pedeset godina (1923. – 1972.), izuzimajući teritorij južne Baranje, gdje je za vrijeme Drugoga svjetskog rata uspostavljena zasebna apostolska administratura, s pečuškim biskupom kao apostolskim administratorom. Nakon uspostave Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju 1923. godine njome je upravljao đakovački ili bosanski i srijemski biskup msgr. Antun Akšamović, sve do umirovljenja 1951. godine. Tada upravu nad apostolskom administraturom preuzima novoimenovani

biskup Stjepan Bäuerlein, za čijeg biskupovanja 1972. godine dolazi do konačnog *de iure* pripojenja apostolske administrature Đakovačkoj ili bosanskoj i srijemskoj biskupiji, iako je *de facto* bila njezinim dijelom još od 1923., izuzev područja južne Baranje u već spomenutom razdoblju. Posebna pažnja usporedno je poklonjena državnopravnoj povijesti Baranje, koja je uvelike određivala njezin položaj unutar rimokatoličke crkvene administracije. Područje južne Baranje u razdoblju između 1918. i 1945. godine pripadalo je četirima različitim državama (Austro-Ugarskoj Monarhiji, Kraljevini SHS/Jugoslaviji, Kraljevini Mađarskoj i FNRJ), s potpuno drukčijim državnim ustrojem, etničkim i vjerskim sastavom stanovništva te ekonomskim sustavom. Slično vrijedi i za područje sjeverne Slavonije, koja je također u tome razdoblju pripadala četirima različitim državama (Austro-Ugarskoj Monarhiji, Kraljevini SHS/Jugoslaviji, NDH i FNRJ), međutim, za razliku od južne Baranje, za to se vrijeme u sjevernoj Slavoniji u pogledu crkvene uprave ništa nije mijenjalo nakon 1923. godine. Također, pitanje razgraničenja između Kraljevine SHS i Mađarske u Baranji nakon Prvoga svjetskog rata, konačno utvrđeno Trianonskim ugovorom 1920., zahtijevalo je dodatnu analizu. Jednako tako, analizirano je pitanje Baranje u okviru utvrđivanja granica između NR Hrvatske i NR Srbije, unutar FNRJ 1945. godine.

Nakon Predgovora (7-10) i Uvodnih razmatranja (11-47), gdje je autor opsežno izložio pregled dosadašnjih istraživanja, teorijsko-metodološka izvorišta, pitanje pripadnosti sjeverne Slavonije od 18. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata te završio Trianonskim ugovorom i položajem Baranje u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, stvorio je uvodnu podlogu za daljnju razradu tematike koja započinje cjelinom Apostolska administratura za sjeverni Slavoniju i Baranju od 1923. do 1941. (49-135). U toj cjelini obrađuje okolnosti nastanka Apostolske administrature nakon Prvoga svjetskog rata, stanje prema Šematizmima Đakovačke biskupije iz 1924. i 1928. godine, kao i Općem šematizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji iz 1939. godine. Zatim obrađuje položaj i stanje u administraturi prema kanonskim vizitacijama iz 1924./1925. i 1935./1936. i odnos biskupa i apostolskog administratora Antuna Akšamovića prema državnim vlastima Kraljevine SHS/Jugoslavije do razdoblja konkordatske krize i u samom tome razdoblju. To vrijeme obilježeno je i pojavom »žutog pokreta«, odnosno starokatolicizma, koji je na području Apostolske administrature snažan utjecaj imao u župi Habjanovci. Poglavlje završava svakodnevnim vjerskim životom na području Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju na primjeru župe Valpovo. Cijelo to poglavlje posvećeno je procesima i tipičnim obilježjima života i djelovanja na području Apostolske administrature u međuratnom razdoblju.

Razdoblju Drugoga svjetskog rata posvećeno je poglavlje Apostolska administratura za sjeverni Slavoniju i Baranju u Drugom svjetskom ratu (1941. – 1945.) (136-156.). To najkraće poglavlje u knjizi analizira problematiku koju su izazvale političke promjene na prostoru Kraljevine Mađarske i Nezavisne Države Hrvatske tijekom rata i kako se to odrazilo na crkveno-državne odnose, što autor obrađuje govoreći, u kontekstu novih teritorijalnih podjela, kako je podijeljena Apostolska administratura za sjeverni Slavoniju i Baranju između Mađarske i NDH. Poglavlje završava analizom Šematizma Đakovačke biskupije iz 1943. godine, koji pokazuje novu političko-crkvenu promjenu na području koje je obuhvaćala Apostolska administratura.

Posljednja cjelina obrađuje poslijeratno razdoblje od 1945. godine do pripajanja Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju Đakovačkoj biskupiji 1972. godine. Poglavlje Apostolska administratura za sjevernu Slavoniju i Baranju nakon Drugog svjetskog rata (1945. – 1971.) (157–208) započinje uspostavom represivne komunističke vlasti na prostoru Jugoslavije i odnosima s Katoličkom crkvom. Novi politički i društveni odnosi doveli su do represije nad katoličkim svećenstvom, ali je uspostavljanjem granice prema mađarskoj Apostolska administratura za sjevernu Slavoniju ponovno sjedinjenja 1952. godine s Apostolskom administraturom za južnu Baranju, kako su bile razdvojene tijekom rata. Sve promjene autor promatra na okvirima političkih odnosa komunističkih vlasti na razini Crkve u Jugoslaviji i lokalnoj razini na području Apostolske administrature, što se očituje i u povezivanju tih tema s novonastalim prilikama krajem 60-ih godine 20. stoljeća i početkom *Ostpolitik* Svete Stolice i ponovnom uspostavom diplomatskih odnosa s komunističkom Jugoslavijom, prekinutih 1952. godine. Poglavlje završava konačnim uklapanjem Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju u sastav Đakovačke biskupije 1972. godine, a pritom Tomas analizira Šematizme Đakovačke biskupije iz 1956. i 1963. godine kao i Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji iz 1974. godine. U Zaključku (209–213) se iznosi sinteza svih raščlambi te općih pojava do kojih se došlo obradom i analizom izvora, odnosno djelovanja svih relevantnih čimbenika koji su utjecali na položaj Apostolske administrature za sjevernu Slavoniju i Baranju u kontekstu crkveno-državnih odnosa. Također, iznose se neke paradigmatičke konstante i varijable u crkveno-državnim odnosima, koje su usporedive i primjenjive u analizama sličnih crkvenoadministrativnih pitanja na teritoriju Kraljevine SHS/Kraljevine Jugoslavije, Nezavisne Države Hrvatske i Demokratske Federativne Jugoslavije/Federativne Narodne Republike Jugoslavije/Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Daniel Patafta